

„Ki ekével, ki kalapáccsal..”

A pályaválasztás néhány társadalomlélektani vonatkozása

Sokan úgy tartják — és nem alap nélkül —, hogy két döntő pillanat van az ember életében: az élettárs és az életpálya megválasztása. Amíg az előző az ember személyi kapcsolat-formáira nyomja rá döntően bélyegét, a pályaválasztás a társadalmi csereviszonyok piacán elfoglalt helyünket és szerepünket határozza meg. Végso soron mindkét döntés életünk s vele személyiségünk tartalmi és minőségi változásainak lehetőségét, módját és jellegét érleli következményeiben.

Hogy a munka központi fontosságú élettevékenység, amelynek révén az ember fenntartja és újratermel társadalmi létének anyagi feltételrendszerét, miközben maga is kifejti egyediségének „teremtő lényegét”. Jobbára már elcsépeelt közhelynek számít. Mégsem árt ennek utánagondolni hivatásválasztásunk előtt.

— „Mi legyen belőle?”, latolgatják, fontolgatják minden évben ilyenkor azok a szülők, akiknek gyermeke a soron levő generációval a pályaválasztás nehéz gondja elé kerül. De ezt kérdezi önmagától fokozódó nyugtalansággal a döntésre kényszerülő fiatal maga is.

A kérdés a maga hétköznapi jelentésében világos és egyértelmű. Ha elérkezik az ideje, az életrendje és módja szerint, hivatást kell választani; a felcserepedett gyereket valamilyen szakma elsajátítására kell fogni. Ritkábban tudatosul ennek a kérdésnek a mélyebb értelme. A „Mi legyen belőle?” ugyanis értelemszerűen azt jelenti, hogy mit tegyen ez vagy az a fiatal hátra levő felnőtt életével. Mit dolgozzon majd?, mivel töltse el életének tetemes részét?, mihez értsen?, s ennek megfelelően milyen társadalmi értéket képviseljen?

Hogy az embernek mindenképp előtérbe kell dolgoznia, korántsem olyan egyszerű és magától érthető igazság minden fiatal számára, mint ahogy kívánatos lenne. Márpedig a hivatásválasztás elsődlegesen nem romantikus vágyaink célkitűzését jelenti, hanem valamilyen munkavégzés melletti elkötelezettséget, a társadalmi munkamegosztás valamely posztjára történő „eligerkezést”. Szépitgetés nélkül el kell mondanunk, hogy napjainkban a család, ebben a vonatkozásban, nem készíti fel kellőképpen a fiatalokat az „életre”. Nem szoktatja eléggé munkára őket. A „tanulj, hogy ne keljen majd dolgoznod, mint szüleidnek” és az ehhez hasonló „intelmek” a fiatalokban gyakran azt a meggyőződést keltik, hogy munka nélkül is meg lehet élni. Mi több, hogy ez éppen a cél. Mondanunk sem kell, hogy ezzel a hamis tudattal aligha tekinthető valaki „pályárettnek”, s egyáltalában: érettnak. Hiszen miként is tudna jövőjét illetően felelősségteljes döntést hozni: valamely munkavégzés mellett előre hitet tenni.

Nem vitás, hogy aki iskolába jár elsőrendű feladata a tanulás, az elméleti felkészülés. Egyszerűségeivel azonban nem képzelhető el anélkül, hogy a szülők ne adják meg a módját és lehetőségét annak, hogy gyermekük részt vegyen mindennapi tevékenységeikben, s hogy ne kényszerüljön felismerni az összefüggést az ember egzisztenciális lehetőségei és a jövedelemszerzés gazdasági feltételei között.

Mindezt korántsem csak morális szempontok miatt tartjuk szükségesnek hangsúlyozni. A munkát mint elsőrendű szellemi szükségletet, s a munkához való viszonyt, mint az emberi méltóság mércéjét minden fiatalnál számon kérni irreális lenne, s csak a demagógok szónokolhatnak ilyesmire. Mindazonáltal a munka társadalmi- és személyi jelentőségével önön érdekében célszerű minden embernek tisztában lenni. Ami egyfelől azt jelenti, hogy a társadalmi munkamegosztás szabta életfeltételeket, mint reális életprogram-lehetőségeket, mindenkinek figyelembe kell vennie. Másfelől, célszerű szem előtt tartani azt is,

hogy a választott hivatással járó munka, tartalmának és jellegének megfelelően, visszahat személyiségünkre, akarjuk, vagy sem, átformál bennünket.

Ezért is a pályaválasztás objektív és szubjektív aspektusairól csak szoros egymásra vonatkoztatottságukban célszerű beszélni. Lehetőségeink és képességeink nem egyebek, mint valamilyen szintű megfelelés konkrét munkák követelményrendszerének. Vagyis szubjektív adottságainkat csak az objektív feltételeken tudjuk lemérni.

Képességeink fejlesztéséhez, kibontakoztatásához elengedhetetlen feltétel a munka, a tevékenység — mint próbatétel. Önismeretünknek is ez a próbaköve. Helyes és célszerű ezért sokféle alkalmat megragadva próbára tenni képességeinket. Ott és olyan alkalmakkor, amikor egyéni teherbírástól, akaraterőnkől, leleményességünkről tanúságot tehetünk. S ezek a helyzetek, mondanunk sem kell talán, leglegelőképpen fogva rendszerint valamilyen tevékenység, munkafolyamat végzéséhez kötődnek.

A jártasságok és képességek kialakításának, az érdeklődés és hajlamok fejlesztésének nagyon hosszú és fáradságos útját kell bejárnia mindenkinek ahhoz, hogy ezeket a szubjektív tényezőket magas szintre fejlessze, s hogy megfelelően az áhított pályák követelményeinek.

Senki sem állítja magáról, hogy orvosnak, bírónak, mérnöknek született. De azt, hogy rendelkezik-e az egészségügyi, jogi, műszaki pályákhoz szükséges személyi adottságokkal és képességekkel, vagyis hogy a kitűzött cél reális-e, avagy túl merész, végeredményben meg lehet győződni. A pályaválasztás szervezett formái tulajdonképpen ennek a faladatnak igyekeznek eleget tenni. Egyeztetni próbálja az egyéni tevékenységekhez kötött, ezek révén kialakult személyi képességeket a választott pálya követelményeivel.

Az ember csak megfelelő önismerettel rendelkezve képes arra, hogy elérhető célokat tűzzön ki maga elé. Tudnunk kell számot vetni képességeinkkel, s rendelkezünk kell a cél megvalósításához szükséges eszközökkel és módszerekkel.

A pályaválasztás nem utolsó sorban az ember önmagával szemben megfogalmazott igénye. Olyan cél, amelynek megvalósítása révén egyúttal önmagunkat is próbára tesszük. Oda kell ezért figyelni vágyainkra és törekvéseinkre, s helyes, ha ezzel kapcsolatban tudatosítjuk magunkban igény szintünket. Akár magasabb, akár alatta marad igény szintünk tényleges teljesítőképességünknél, pályaválasztásunk sikertelen lesz. Ha túl magasan lebeg a cél fejtünk felett, ha igény szintünk jóval magasabb teljesítőképességünknél, hivatásunkban nem tudunk majd helytállni, sorozatos kudarcokban lesz részünk, ami az élet egészére vonatkozóan demoralizálhat bennünket. Az alacsonyra szabott igény szint viszont nem tesz igazi erőpróbára bennünket: így elmaradnak ugyan a helytállásból fakadó nehézségek, de elmaradnak a teljesítmény fölött érzett sikerérzések, örömeik is.

Arra a kérdésre tehát, hogy „Mi legyen a gyerek?”, nem könnyű sosem választ adni. Magát a döntést sok irányból segíthetünk előkészíteni. Választani azonban — és ennek nagy a jelentősége! — végül is maguknak a közvetlenül érintett fiataloknak kell. Mert ebben a választásban, talán először életükben, benne van visszavonhatatlanul önmaguk vállalása is. S a pályaválasztásban, a kockázat mellett éppen ez a fel-emelő és szép.

Dr. HÓDI Sándor
pszichológus